

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-190>

УДК 657:336.22:004

РЕКОНФІГУРАЦІЯ ОБЛІКОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ЗНАННЯ В DATA-DRIVEN ЕКОНОМІЦІ: ВІД НОРМАТИВНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ДО АЛГОРИТМІЧНОЇ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

RECONFIGURATION OF ACCOUNTING AND TAX KNOWLEDGE IN THE DATA-DRIVEN ECONOMY: FROM NORMATIVE RATIONALITY TO ALGORITHMIC EPISTEMOLOGY

Краєвський Володимир Миколайович

доктор економічних наук, професор,
декан факультету податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3513-3666>

Мещеряков Максим Олегович

кандидат юридичних наук,
заступник директора ТОВ «ОЛД КАР ЕКСПО»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6098-7239>

Kraevskyi Volodymyr

State Tax University

Meshcheriakov Maksim

Deputy Director of LLC «OLD CAR EXPO»

У статті досліджено трансформацію облікового та податкового знання в умовах data-driven економіки. Обґрунтовано, що традиційна нормативна раціональність поступово трансформується у гібридну епістемологічну модель, яка інтегрує нормативний, інтерпретативний та алгоритмічний виміри знання. Розкрито структурні та інституційні зміни облікових систем під впливом цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, великих даних та ERP-платформ. Запропоновано авторську концепцію реконфігурації знання як соціотехнічної системи, що поєднує людський інтелект і алгоритмічні механізми. Визначено ключові виклики, пов'язані з прозорістю, верифікованістю та довірою до алгоритмічних рішень. Доведено, що подолання цих викликів вимагає формування нових регуляторних підходів і стандартів безперервного контролю. Практичне застосування розробленої моделі дозволить підвищити аналітичну спроможність інформаційних систем та обґрунтованість управлінських рішень.

Ключові слова: бухгалтерський облік; податки; податкове знання; data-driven економіка; алгоритмічна епістемологія; цифрова трансформація; штучний інтелект; великі дані.

Purpose. The purpose of the article is to develop a comprehensive epistemological framework for understanding the transformation of accounting and tax knowledge in the context of the data-driven economy, with a focus on the transition from normative rationality to algorithmic epistemology. **Methods.** The study is based on an integrated methodological approach combining epistemological analysis, system analysis, institutional theory, and interdisciplinary synthesis. The DIKW hierarchy and SECI model are used to conceptualize the transformation of knowledge, while the data-driven paradigm provides a basis for analyzing algorithmic processes in accounting and taxation. **Results.** The research demonstrates that accounting and tax knowledge is undergoing a structural transformation characterized by the integration of normative, interpretative, and algorithmic dimensions. It is shown that traditional accounting systems evolve into dynamic socio-technical systems capable of real-time data processing, predictive analytics, and automated decision-making. Specifically, the integration of big data and artificial intelligence shifts the focus of accounting from retrospective recording to proactive predictive modeling. **Scientific novelty.** The scientific novelty lies in the development of an original conceptual model of knowledge reconfiguration that integrates multiple

epistemological dimensions and explains the emergence of algorithmic epistemology as a new stage in the evolution of accounting science. Practical significance. The proposed approach provides a theoretical basis for improving accounting and tax systems in digital environments, enhancing decision-making processes, and supporting the implementation of data-driven governance and intelligent tax administration. Furthermore, the findings highlight the critical need to address algorithmic bias and the "black box" problem to ensure the reliability of automated financial assessments. Conclusions. The study concludes that the transformation of accounting and tax knowledge reflects a broader shift toward hybrid epistemological systems, where human expertise and algorithmic intelligence coexist, creating new opportunities and challenges for transparency, accountability, and trust. Consequently, professionals and regulators must develop new institutional frameworks that balance technological efficiency with rigorous ethical oversight.

Keywords: accounting; taxes; tax knowledge; data-driven economy; algorithmic epistemology; digital transformation; artificial intelligence; big data.

Постановка проблеми. Сучасна трансформація економічних процесів у напрямі data-driven моделей зумовлює необхідність переосмислення природи облікового та податкового знання як ключового елементу інформаційно-аналітичного забезпечення управління. Традиційна нормативна раціональність, закладена у стандартах фінансової звітності та податковому законодавстві, дедалі частіше демонструє обмежену здатність адекватно відображати складні та динамічні економічні реальності в умовах зростання обсягів даних і швидкості їх обробки [8; 16]. У таких умовах формується новий тип епістемологічної організації знання, в якому поряд із нормативними та інтерпретативними підходами зростає роль алгоритмічних моделей, що базуються на великих даних і технологіях штучного інтелекту [15; 17].

Водночас науковий дискурс не сформував цілісної концепції, яка б пояснювала взаємодію нормативного, інституційного та алгоритмічного вимірів облікового і податкового знання. Це ускладнює адаптацію облікових систем до цифрового середовища, трансформацію податкового адміністрування та забезпечення достовірності інформації в умовах автоматизації аналітичних процедур [9]. Відтак постає наукова проблема реконфігурації облікового та податкового знання, вирішення якої безпосередньо пов'язане з практичними завданнями цифровізації публічного сектору, впровадження data-driven управління та формування нових механізмів підзвітності й прозорості в економічних системах [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний науковий дискурс щодо облікового та податкового знання формується на перетині епістемологічних, інституційних і технологічних підходів. Фундаментальні дослідження природи наукового знання, зокрема праці Т. Куна, І. М. Беурена та Ж. К. де Соузи, акцентують увагу на його парадигмальній

зумовленості, що визначає динаміку трансформації облікових концепцій та їх залежність від соціально-економічного середовища [1; 13]. Подальший розвиток цієї ідеї у сфері обліку відображає мультипарадигмальний характер галузі, що досліджено С. Легенчуком, І. Жиглей, Н. Здирко, Д. Захаровим та С. Кір'яном, де знання постає як результат взаємодії наукових, нормативних і інституційних чинників [9; 12].

У межах класичних теорій обліку сформовано різні моделі інтерпретації знання, як-от аксіоматично-дедуктивні підходи до вимірювання Ю. Ідзірі [5], контрактна концепція обліку як інструменту регулювання економічних відносин С. Сандера [7], а також історико-еволюційні підходи до розвитку облікових систем, обґрунтовані С. Легенчуком, Ю. Серпеніною та О. Кривицькою [10]. Ці дослідження демонструють, що облікове знання має не лише технічний, але й гносеологічний статус.

Когнітивний вимір знання розкривається через взаємодію явного та неявного компонентів у працях М. Полані, І. Нонаки, К. Умемото, Д. Сеноо та Х. Такеучі, що обмежує можливість повної формалізації облікових процедур і підкреслює значення професійного судження [2; 3; 4]. Водночас нормативні концепції, досліджені В. Р. Скоттом, П. О'Браєном та Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, зокрема підхід decision usefulness і концептуальна рамка фінансової звітності, формують аксіологічні критерії релевантності та достовірності інформації [6; 8].

Сучасні дослідження зосереджені на цифровій трансформації облікових систем, зокрема впливі інформаційних технологій, великих даних та штучного інтелекту на формування знання [21; 25]. Окремий напрям становлять роботи, присвячені цифровізації податкового адміністрування та впрова-

дженню data-driven підходів і концепції «Tax Administration 3.0», зокрема звіти ОЕСР та праці Дж. Рама [14; 16; 17; 23].

Водночас прикладні дослідження цифровізації економіки в Україні, проведені К. Янковською, Н. Герасимчук, М. Проданчуком та іншими, акцентують увагу на інституційних обмеженнях, технологічній нерівномірності та проблемах впровадження інновацій [18; 19; 20; 22]. Окремо піднімаються питання використання штучного інтелекту в обліку і оподаткуванні, зокрема ризики алгоритмічної непрозорості, упередженості та втрати контролю над процесами прийняття рішень, що розглядаються у працях С. Легенчука, О. Федорової та інших дослідників [11; 24].

Попри значний науковий доробок, залишається недостатньо дослідженим питання інтеграції нормативного, інтерпретативного та алгоритмічного вимірів знання у цілісну епістемологічну модель, що обґрунтовує реконфігурацію облікового та податкового знання в умовах data-driven економіки, що і визначає наукову спрямованість даного дослідження.

Мета статті полягає у розробці цілісної епістемологічної моделі облікового та податкового знання в умовах data-driven економіки шляхом концептуалізації його нормативного, інтерпретативного та алгоритмічного вимірів, а також обґрунтування їх взаємодії в процесі цифрової трансформації облікових систем і податкового адміністрування з метою підвищення достовірності, релевантності та аналітичної спроможності інформації для прийняття управлінських рішень.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на інтеграції епістемологічного, інституційного та системного підходів до аналізу природи облікового та податкового знання. У роботі використано діалектичний метод для виявлення трансформації знання від нормативної до алгоритмічної форми, а також системний аналіз для розкриття взаємозв'язків між його структурними елементами. Концептуальну базу становлять моделі DIKW та SECI, що дозволяють інтерпретувати процес формування знання як динамічну взаємодію явних і неявних компонентів. Інституційний підхід забезпечує аналіз нормативних обмежень і регуляторних рамок, тоді як data-driven парадигма використовується для обґрунтування ролі алгоритмічних технологій у реконфігурації облікових процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна трансформація облікового та податкового знання відбувається в межах

глибинних епістемологічних змін, зумовлених переходом від індустріальної до data-driven економіки. У класичному розумінні облікове знання формувалося як нормативно закріплена система репрезентації економічної реальності, що базується на принципах стандартизації, верифікованості та формалізованого професійного судження [6; 8]. Такий підхід відображає домінування нормативної раціональності, у межах якої істинність знання визначається відповідністю встановленим правилам і концептуальним рамкам.

Водночас епістемологічний аналіз розвитку облікової науки свідчить, що знання у цій сфері не є однорідним і має мультипарадигмальну природу. Зокрема, парадигмальний підхід дозволяє розглядати облік як систему, що еволюціонує під впливом інституційних, соціальних та технологічних чинників, що зумовлює зміну критеріїв достовірності та релевантності знання [1; 9; 12]. У цьому контексті облікове знання постає не як нейтральне відображення реальності, а як соціально сконструйована категорія, що формується в межах певних інституційних обмежень і наукових традицій.

Гносеологічний вимір облікового знання виявляється через поєднання явних і неявних компонентів. Формалізовані стандарти та регламенти репрезентують явне знання, тоді як професійне судження, інтерпретація економічних фактів і контекстуальна оцінка формують неявний рівень знання, який не піддається повній алгоритмізації [2; 4]. Це визначає принципову межу автоматизації облікових процесів, оскільки навіть у цифровому середовищі зберігається необхідність інтерпретативного посередництва.

У сучасних умовах особливого значення набуває інтеграція концепції DIKW, яка дозволяє інтерпретувати облікове знання як результат трансформації даних у інформацію, знання та управлінську мудрість. Такий підхід підкреслює, що облік більше не обмежується фіксацією фактів господарської діяльності, а виступає як система генерації аналітичних інсайтів, орієнтованих на прийняття рішень [4; 25]. Водночас модель SECI розкриває динамічний характер знання через взаємодію його явних і неявних форм, що особливо актуалізується в умовах цифрової трансформації.

Аксіологічний вимір облікового знання визначається системою цінностей, закладених у концепції decision usefulness, яка орієнтує інформацію на задоволення потреб користувачів у процесі прийняття економічних

рішень [6]. У цьому контексті релевантність, достовірність і своєчасність виступають не лише технічними характеристиками, а й епістемологічними критеріями якості знання [8]. Разом із тим, у data-driven середовищі ці критерії трансформуються, доповнюючись вимогами до якості даних, прозорості алгоритмів і відтворюваності результатів.

Отже, реконфігурація облікового та податкового знання має розглядатися як процес переходу від нормативно детермінованої системи до складної соціотехнічної структури, в якій знання формується на перетині інституційних норм, когнітивних процесів і алгоритмічних технологій. Саме ця трансформація створює підґрунтя для формування нової – алгоритмічної епістемології обліку, що потребує переосмислення традиційних підходів до побудови облікових систем.

Структурна трансформація облікового та податкового знання у сучасній економіці зумовлена зміною не лише технологічного середовища, але й самої логіки формування, інтерпретації та використання інформації. Традиційна модель облікового знання ґрунтувалася на лінійній парадигмі «реєстрація – узагальнення – звітність», що відображала ретроспективний характер облікових процедур і домінування нормативно-регуляторного підходу [8]. У цій системі знання мало статичну структуру, орієнтовану на фіксацію фактів господарської діяльності та їх відповідність встановленим стандартам.

В умовах цифровізації відбувається перехід до нелінійної, мережевої моделі знання, в якій облікова інформація формується в режимі реального часу, інтегрується з різних джерел і набуває динамічного характеру. Така трансформація відповідає концепції data-

driven економіки, де дані виступають первинним ресурсом, а знання - результатом їх алгоритмічної обробки [16; 21]. У цьому контексті змінюється не лише форма, але й структура облікового знання, що набуває багаторівневого та ієрархічного характеру.

Особливого значення набуває переосмислення співвідношення фінансового, управлінського та податкового знання як складових єдиної інформаційної системи. Якщо в традиційній моделі ці підсистеми функціонували відносно автономно, то сучасні інформаційні технології, зокрема ERP-системи, забезпечують їх інтеграцію в єдиний цифровий контур [21]. Це призводить до стирання меж між видами обліку та формування єдиного інформаційного простору, що має як позитивні (підвищення узгодженості даних), так і ризикові наслідки (втрати функціональної специфіки).

Представлена трансформація відображає не лише технологічний прогрес, але й зміну онтологічного статусу облікового знання. Якщо раніше воно розглядалося як відображення економічної реальності, то в сучасних умовах воно дедалі більше виступає як інструмент її конструювання через аналітичні моделі та алгоритми [25]. Це зумовлює зміну ролі обліку – від функції фіксації до функції прогнозування та управління.

З огляду на зазначене, доцільним є системне порівняння характеристик трансформації облікового знання.

Важливим аспектом є також трансформація податкового знання, яке традиційно базувалося на інтерпретації норм права. У цифровому середовищі податкове адміністрування дедалі більше орієнтується на автоматизовані системи контролю, ризик-орієнтований

Таблиця 1

Порівняльна характеристика трансформації облікового та податкового знання в умовах цифровізації

Критерій	Традиційна модель	Data-driven модель
Природа знання	Нормативно-регламентована	Алгоритмічно-конструйована
Джерела інформації	Первинні документи	Великі масиви даних (Big Data, IoT, ERP)
Часова орієнтація	Ретроспективна	Реальний час / прогноз
Методи обробки	Ручні та формалізовані	Автоматизовані, аналітичні, ML
Роль суб'єкта	Людина (бухгалтер, аудитор)	Соціотехнічна система (людина + алгоритм)
Критерії якості	Відповідність стандартам	Якість даних, прозорість алгоритмів
Результат	Фінансова звітність	Аналітичні інсайти, предиктивні моделі

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 16; 21; 25]

аналіз і безперервний аудит, що змінює саму природу податкового знання – від інтерпретативного до алгоритмічного [14; 17].

Таким чином, структурна трансформація облікового та податкового знання є комплексним процесом, що охоплює зміну його джерел, методів формування, суб'єктів і функціонального призначення. Ця трансформація створює передумови для формування нової епістемологічної моделі, в якій знання виступає як динамічна, інтегрована і технологічно опосередкована система.

Формування data-driven економіки зумовлює принципову трансформацію епістемологічних засад облікового та податкового знання, що проявляється у зміщенні акценту з нормативно визначених процедур на алгоритмічно згенеровані інсайти. У класичній парадигмі знання формувалося на основі дедуктивної логіки: від норм і стандартів – до їх застосування у конкретних господарських ситуаціях. Натомість у data-driven середовищі домінує індуктивна логіка, де знання виводиться з аналізу великих масивів даних, що відкриває нові можливості для виявлення закономірностей і прогнозування економічних процесів [16; 23].

Ця трансформація зумовлює появу феномену алгоритмічної епістемології, у межах якої знання формується не лише людиною, але й інтелектуальними системами. Використання машинного навчання, штучного інтелекту та аналітики великих даних змінює саму природу пізнавального процесу в обліку, переводячи його з рівня інтерпретації фактів до рівня моделювання і прогнозування [15; 21]. У результаті облікове знання набуває нових властивостей – масштабованості, швидкості обробки та здатності до самонавчання.

Водночас така трансформація породжує низку епістемологічних суперечностей. З одного боку, алгоритмічні системи забезпе-

чують підвищення точності та об'єктивності аналізу, з іншого – виникає проблема так званого «чорного ящика», коли логіка формування знання стає непрозорою для користувача [24]. Це ставить під сумнів традиційні критерії верифікованості та підзвітності облікової інформації, які були ключовими в нормативній парадигмі [8].

Особливо виразно зазначені процеси проявляються у сфері податкового адміністрування. Концепція «Tax Administration 3.0» передбачає інтеграцію податкових процесів у цифрові платформи, що дозволяє автоматично формувати податкові зобов'язання на основі транзакційних даних [17]. У цьому випадку податкове знання формується не через інтерпретацію норм, а через алгоритмічну обробку інформації, що принципово змінює роль як платника, так і податкового органу.

З метою узагальнення ключових характеристик алгоритмічної епістемології доцільно представити їх у систематизованому вигляді.

Зазначені зміни також впливають на аксіологічний вимір облікового знання. Якщо раніше основними критеріями його якості були релевантність і достовірність, то в умовах data-driven економіки до них додаються вимоги до якості даних, алгоритмічної прозорості та відтворюваності результатів [16]. Це означає, що оцінка знання виходить за межі традиційних стандартів і потребує нових підходів до його верифікації.

Таким чином, data-driven парадигма не лише змінює інструменти обліку, але й трансформує саму логіку пізнання в економічних системах. Алгоритмічна епістемологія виступає новим рівнем розвитку облікового та податкового знання, який поєднує аналітичний потенціал даних із обмеженнями інтерпретації та контролю. Це створює як нові можливості для підвищення ефектив-

Таблиця 2

Характеристика алгоритмічної епістемології облікового та податкового знання

Критерій	Традиційна епістемологія	Алгоритмічна епістемологія
Тип логіки	Дедуктивна	Індуктивна / гібридна
Джерело знання	Норми, стандарти, судження	Дані, алгоритми, ML-моделі
Суб'єкт пізнання	Людина	Людина + штучний інтелект
Прозорість процесу	Висока (верифікованість)	Обмежена ("black box")
Швидкість обробки	Низька / середня	Висока (real-time)
Характер результату	Описовий, звітний	Предиктивний, аналітичний
Ризики	Людський фактор	Алгоритмічна упередженість

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 15; 17; 21; 24]

ності управління, так і нові виклики, пов'язані з забезпеченням прозорості та довіри до результатів обробки інформації.

Цифрова трансформація облікового та податкового знання має не лише технологічний, але й глибокий інституційний характер, оскільки змінює правила, норми та механізми функціонування економічних систем. У традиційній моделі облік виступав інструментом забезпечення підзвітності в межах встановлених нормативно-правових рамок, де ключову роль відігравали стандарти фінансової звітності та податкове законодавство [8]. У data-driven середовищі відбувається поступове зміщення від регуляторно-центрованої моделі до технологічно опосередкованої системи управління, в якій алгоритми стають новими носіями інституційної логіки [16].

Одним із ключових наслідків є трансформація механізмів контролю та аудиту. Традиційна вибіркова перевірка поступається місцем безперервному моніторингу транзакцій у режимі реального часу, що реалізується через інструменти data analytics та штучного інтелекту [21]. Це дозволяє підвищити ефективність виявлення ризиків, але водночас змінює баланс між контролем і довірою в економічних відносинах.

У сфері оподаткування цифровізація призводить до формування нової моделі взаємодії між платником податків і державою. Концепція «Tax Administration 3.0» передбачає інтеграцію податкових функцій у бізнес-процеси, що дозволяє автоматизувати обчислення податкових зобов'язань і мінімізувати людський фактор [17]. У цьому контексті податкове знання трансформується з інтерпретативної практики у вбудований елемент цифрової інфраструктури економіки.

Разом із тим, впровадження цифрових технологій супроводжується низкою інституційних

обмежень, особливо в країнах із перехідною економікою. Дослідження свідчать, що розвиток цифрового обліку в Україні стримується недостатнім рівнем технологічної інфраструктури, обмеженістю інвестицій та дефіцитом кваліфікованих кадрів [18; 22]. Додатковими викликами є кіберзагрози, нестабільність енергетичної системи та необхідність забезпечення безперервності облікових процесів в умовах кризових явищ [18].

Важливим аспектом є також проблема довіри до алгоритмічних рішень. Використання штучного інтелекту в обліку та податковому адмініструванні підвищує ефективність, але водночас породжує ризики алгоритмічної упередженості, непрозорості та обмеженої підзвітності [24]. Це вимагає формування нових регуляторних підходів, спрямованих на забезпечення прозорості алгоритмів і захист прав користувачів.

З метою систематизації інституційних наслідків цифрової трансформації доцільно представити їх у вигляді узагальнюючої моделі.

Таким чином, цифрова трансформація облікового та податкового знання супроводжується глибокими інституційними змінами, що охоплюють механізми регулювання, контролю та взаємодії економічних агентів. Вона не лише підвищує ефективність облікових процесів, але й змінює саму природу економічних відносин, формуючи нову модель довіри, засновану на поєднанні інституційних і технологічних факторів. Це створює передумови для переходу до нової епістемологічної моделі, що інтегрує нормативні, інтерпретативні та алгоритмічні компоненти знання.

Узагальнення теоретичних і прикладних аспектів трансформації облікового та податкового знання дозволяє сформулювати авторську концепцію його реконфігурації як ціліс-

Таблиця 3

Інституційні наслідки трансформації облікового та податкового знання в умовах data-driven економіки

Сфера впливу	Традиційна модель	Цифрова (data-driven) модель
Регулювання	Нормативно-правове	Технологічно-алгоритмічне
Контроль і аудит	Вибірковий	Безперервний (continuous auditing)
Податкове адміністрування	Декларативне	Інтегроване, автоматизоване
Роль суб'єкта	Активна участь людини	Змішана (людина + система)
Ризики	Помилки, шахрайство	Алгоритмічна упередженість, кіберризики
Довіра	Інституційна	Технологічно-інституційна

Джерело: сформовано авторами на основі [16; 17; 18; 21; 22; 24]

ної епістемологічної системи, що функціонує в межах data-driven економіки. Ключовою передумовою цієї реконфігурації є відхід від редукціоністського розуміння обліку як нормативно детермінованої техніки фіксації господарських операцій до його інтерпретації як багатовимірної системи виробництва знання.

Запропонована концепція ґрунтується на інтеграції трьох базових епістемологічних модусів: нормативного, інтерпретативного та алгоритмічного. Нормативний модус забезпечує інституційну стабільність і визначає формальні критерії достовірності знання; інтерпретативний – відображає роль професійного судження та контекстуалізації економічних фактів; алгоритмічний – репрезентує новий рівень пізнання, заснований на обробці великих даних і застосуванні інтелектуальних систем.

Принципово важливим є те, що зазначені модуси не замінюють один одного, а функціонують у взаємодії, формуючи гібридну структуру знання. Саме ця взаємодія визначає нову якість облікової інформації, що поєднує формалізованість, інтерпретативну гнучкість і аналітичну потужність.

З метою системного представлення авторської концепції доцільно структурувати її ключові елементи у вигляді інтегрованої моделі.

Запропонована модель дозволяє інтерпретувати реконфігурацію облікового та податкового знання як процес переходу до гібридної епістемології, у межах якої знання формується на перетині людського інтелекту, інституційних норм і алгоритмічних технологій. Такий підхід забезпечує не лише підвищення аналітичної спроможності облікових систем, але й створює передумови для формування нової моделі економічного управління, орієнтованої на використання даних як стратегічного ресурсу.

Водночас запропонована концепція має принципове значення для подальшого розвитку теорії обліку, оскільки дозволяє інтегрувати розрізнені підходи до розуміння природи знання у єдину теоретичну рамку. Її практична імплементація пов'язана з необхідністю розробки нових стандартів, регуляторних механізмів та інструментів контролю, що враховують специфіку алгоритмічного знання та забезпечують баланс між ефективністю, прозорістю і довірою.

Таблиця 4

Інтегрована епістемологічна модель реконфігурації облікового та податкового знання в умовах data-driven економіки

Вимір / Компонент	Нормативний модус	Інтерпретативний модус	Алгоритмічний модус	Інтеграційний ефект
Онтологічний	Фіксовані об'єкти обліку (активи, зобов'язання)	Контекстуалізовані економічні події	Потоки даних, цифрові сліди	Розширення предмета обліку
Гносеологічний	Дедуктивне застосування норм	Інтерпретація та професійне судження	Індуктивне виявлення патернів	Гібридна логіка пізнання
Методологічний	Стандарти, регламенти, процедури	Аналітичні та експертні підходи	ML, AI, Big Data-аналітика	Синтез методів
Аксіологічний	Достовірність, відповідність стандартам	Релевантність, корисність	Точність, масштабованість, швидкість	Багатовимірна оцінка якості
Праксеологічний	Звітність і контроль	Підтримка управлінських рішень	Предиктивна аналітика, автоматизація	Розширення функцій обліку
Суб'єкт знання	Бухгалтер, аудитор	Фахівець-інтерпретатор	Алгоритмічна система	Соціотехнічний суб'єкт
Інституційна роль	Регулювання та підзвітність	Узгодження інтересів	Автоматизований контроль	Нова модель governance
Ризики	Формалізм	Суб'єктивність	Алгоритмічна непрозорість	Потреба в гібридному контролі

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 6; 8; 15; 16; 21]

Таким чином, авторська модель реконфігурації облікового та податкового знання виступає концептуальною основою для переосмислення ролі обліку в сучасній економіці та визначає напрям подальших досліджень у цій сфері.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що сучасна трансформація облікового та податкового знання є проявом глибинної епістемологічної реконфігурації, зумовленої переходом до data-driven економіки. Доведено, що традиційна нормативна раціональність, яка історично визначала логіку формування облікової інформації, поступово втрачає монополію, поступаючись місцем гібридній моделі знання, що інтегрує нормативний, інтерпретативний та алгоритмічний виміри.

Встановлено, що структурна трансформація облікового та податкового знання супроводжується зміною його онтологічного статусу - від відображення економічної реальності до її аналітичного конструювання на основі даних. Обґрунтовано, що впровадження технологій штучного інтелекту, великих даних та інформаційних систем зумовлює формування алгоритмічної епістемології, в межах якої знання генерується соціотехнічними системами та набуває нових властивостей – масштабованості, динамічності та предиктивності.

Розкрито інституційні наслідки цифрової трансформації, що проявляються у зміні механізмів регулювання, контролю та податкового адміністрування, а також у формуванні нової моделі довіри, заснованої на поєднанні технологічних та інституційних факторів. Доведено,

що сучасні облікові системи трансформуються у комплексні інформаційно-аналітичні платформи, орієнтовані на підтримку управлінських рішень у режимі реального часу.

Ключовим науковим результатом дослідження є розробка авторської концепції реконфігурації облікового та податкового знання, яка дозволяє інтегрувати різні епістемологічні підходи у цілісну теоретичну модель. Запропонована модель забезпечує нове розуміння ролі обліку як системи виробництва знання в умовах цифрової економіки та створює підґрунтя для подальшого розвитку теорії та практики обліку і оподаткування.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням теоретичних і прикладних аспектів алгоритмічної епістемології облікового та податкового знання. Зокрема, актуальним є розроблення методів забезпечення прозорості та верифікованості алгоритмічних рішень, формування інституційних механізмів регулювання використання штучного інтелекту в обліку та оподаткуванні, а також дослідження впливу цифровізації на трансформацію професійних компетенцій бухгалтерів і податкових фахівців.

Важливим напрямом є також емпірична апробація запропонованої концептуальної моделі в умовах функціонування реальних облікових систем, зокрема в контексті впровадження data-driven підходів у публічному секторі та податковому адмініструванні. Це дозволить уточнити межі застосування алгоритмічного знання та визначити оптимальні моделі його інтеграції з традиційними формами облікової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kuhn T. S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago : University of Chicago Press, 1962. 172 p.
2. Polanyi M. Tacit Knowing: Its Bearing on Some Problems of Philosophy. *Review of Modern Physics*. 1962. Vol. 34. P. 601–616. URL: <https://harvest.aps.org/v2/journals/articles/10.1103/RevModPhys.34.601/fulltext> (дата звернення: 25.03.2026).
3. Nonaka I., Umemoto K., Senoo D. From Information Processing to Knowledge Creation: A Paradigm Shift in Business Management. *Technology in Society*. 1996. Vol. 18, No. 2. P. 203–218. DOI: 10.1016/0160-791X(96)00001-2.
4. Nonaka I., Takeuchi H. *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York : Oxford University Press, 1995. 284 p.
5. Ijiri Y. *Theory of Accounting Measurement*. Sarasota : American Accounting Association, 1975. 193 p.
6. Scott W. R., O'Brien P. *Financial Accounting Theory*. 8th ed. Toronto : Pearson Canada, 2020. 618 p.
7. Sunder S. *Theory of Accounting and Control*. Cincinnati : South-Western College Pub., 1997. 212 p.
8. IASB. *Conceptual Framework for Financial Reporting 2018*. London : IFRS Foundation, 2018. URL: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/conceptual-framework-for-financial-reporting.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).
9. Lehenchuk S., Zhyhlei I., Zdyrko N., Zakharov D. Paradigmatic development of accounting: historical analysis. *Public Policy and Accounting*. 2025. Vol. 1, No. 11. P. 10–20. DOI: 10.26642/ppa-2025-1(11)-10-20.

10. Lehenchuk S., Serpeninova Y., Kryvytska O. *Historical Aspects of the Development of Accounting in the World*. Bratislava : Slovak Chamber of Certified Accountants, 2023. 165 p.
11. Lehenchuk S., Fedorova O. New Methods for Accounting Research of the Narrative Component of Sustainable Reporting: Challenges and Opportunities. *Accounting and Finance*. 2025. Vol. 3, No. 109. P. 31–40. DOI: 10.33146/2518-1181-2025-3(109)-31-40.
12. Kirian S. The impact of the economy digitalization on the development of the accounting multi-paradigm for the purposes of financial analysis. *Technology Audit and Production Reserves*. 2022. No. 4 (66). DOI: 10.15587/2706-5448.2022.261323.
13. Beuren I. M., de Souza J. C. Kuhn's theory of scientific revolutions in accounting articles. *Corporate Ownership & Control*. 2011. Vol. 8, No. 2. P. 77–88. DOI: 10.22495/cocv8i2p7.
14. Digital Taxation, Artificial Intelligence and Tax Administration 3.0: Improving Tax Compliance Behavior – A Systematic Literature Review Using Textometry (2016–2023). *Accounting Research Journal*. 2024. DOI: 10.1108/ARJ-12-2023-0372.
15. Wang M. AI Technologies in Modern Taxation: Applications, Challenges, and Strategic Directions. *International Journal of Finance and Investment*. 2024. Vol. 1, No. 1. P. 42–46. DOI: 10.54097/v2kgty49.
16. OECD. *A Data-Driven Public Sector: Enabling the Strategic Use of Data for Productive, Inclusive and Trustworthy Governance*. Paris : OECD Publishing, 2019. URL: https://www.oecd.org/en/publications/a-data-driven-public-sector_09ab162c-en.html (дата звернення: 25.03.2026).
17. OECD. *Tax Administration 3.0 and the Digital Identification of Taxpayers*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/tax-administration-3-0-and-the-digital-identification-of-taxpayers> (дата звернення: 25.03.2026).
18. Digital Transformation of Accounting and Analytical Processes in Ukraine: Trends, Challenges, and Security Imperatives (2020–2025). *Economics, Finance and Management Review*. 2025. No. 3. P. 58–66. DOI: 10.36690/2674-5208-2025-3-58-66.
19. Yankovska K. Digital Transformation of Accounting and Auditing Based on Modern Information Systems. *Visnyk LNUP. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. 2025. No. 32. P. 50–57. DOI: 10.31734/economics2025.32.050.
20. Gerasymchuk N., Prodanchuk M. Accounting and Analytical Aspects of Functioning of Enterprises in the Context of the Introduction of an Artificial Intelligence System. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. No. 4. P. 106–111. DOI: 10.33271/nvngu/2022-4/106.
21. Toward the Future of Accounting Information Systems: A Bibliometric Exploration. *Journal of Accounting and Auditing*. 2025. Vol. 10, No. 1. DOI: 10.29303/jaa.v10i1.697.
22. Analysis of Trends in the Implementation of Digitalization in Accounting (Ukrainian Case). *Financial Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 1, No. 48. DOI: 10.55643/fcaptp.1.48.2023.3951.
23. Ram J. Using Big Data Analytics (BDA) for Improving Decision Performance in Project Management. *International Journal of Project Management*. 2024. DOI: 10.1016/j.ijproman.2024.102547.
24. Balancing Innovation and Integrity: AI in Tax Administration and Taxpayer Rights. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2025. DOI: 10.1038/s41599-025-06099-7.
25. Using Big Data and Analytics in Accounting for Strategic Decision-Making. *Economics, Finance and Prospects*. 2024. No. 6. DOI: 10.37634/efp.2024.6.20.

REFERENCES:

1. Kuhn T. S. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Polanyi M. (1962). Tacit knowing: Its bearing on some problems of philosophy. *Review of Modern Physics*, vol. 34, pp. 601–616. Available at: <https://harvest.aps.org/v2/journals/articles/10.1103/RevModPhys.34.601/fulltext> (Accessed: 25.03.2026).
3. Nonaka I., Umemoto K., Senoo D. (1996). From information processing to knowledge creation: A paradigm shift in business management. *Technology in Society*, vol. 18, no. 2, pp. 203–218. [https://doi.org/10.1016/0160-791X\(96\)00001-2](https://doi.org/10.1016/0160-791X(96)00001-2)
4. Nonaka I., Takeuchi H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. New York: Oxford University Press.
5. Ijiri Y. (1975). *Theory of Accounting Measurement*. Sarasota: American Accounting Association.
6. Scott W. R., O'Brien P. (2020). *Financial Accounting Theory* (8th ed.). Toronto: Pearson Canada.
7. Sunder S. (1997). *Theory of Accounting and Control*. Cincinnati: South-Western College Pub.

8. IASB (2018). *Conceptual Framework for Financial Reporting 2018*. London: IFRS Foundation. Available at: <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/publications/pdf-standards/english/2021/issued/part-a/conceptual-framework-for-financial-reporting.pdf> (Accessed: 25.03.2026)
9. Lehenchuk S., Zhyhlei I., Zdyrko N., Zakharov D. (2025). Paradigmatical development of accounting: Historical analysis. *Public Policy and Accounting*, vol. 1, no. 11, pp. 10–20. [https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1\(11\)-10-20](https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1(11)-10-20)
10. Lehenchuk S., Serpeninova Y., Kryvytska O. (2023). *Historical Aspects of the Development of Accounting in the World*. Bratislava: Slovak Chamber of Certified Accountants.
11. Lehenchuk S., Fedorova O. (2025). New methods for accounting research of the narrative component of sustainable reporting: Challenges and opportunities. *Accounting and Finance*, vol. 3, no. 109, pp. 31–40. [https://doi.org/10.33146/2518-1181-2025-3\(109\)-31-40](https://doi.org/10.33146/2518-1181-2025-3(109)-31-40)
12. Kirian S. (2022). The impact of the economy digitalization on the development of the accounting multi-paradigm for the purposes of financial analysis. *Technology Audit and Production Reserves*, no. 4 (66). <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.261323>
13. Beuren I. M., de Souza J. C. (2011). Kuhn's theory of scientific revolutions in accounting articles. *Corporate Ownership & Control*, vol. 8, no. 2, pp. 77–88. <https://doi.org/10.22495/cocv8i2p7>
14. (2024). Digital taxation, artificial intelligence and Tax Administration 3.0: Improving tax compliance behavior – A systematic literature review using textometry (2016–2023). *Accounting Research Journal*. <https://doi.org/10.1108/ARJ-12-2023-0372>
15. Wang M. (2024). AI technologies in modern taxation: Applications, challenges, and strategic directions. *International Journal of Finance and Investment*, vol. 1, no. 1, pp. 42–46. <https://doi.org/10.54097/v2kgty49>
16. OECD (2019). *A Data-Driven Public Sector: Enabling the Strategic Use of Data for Productive, Inclusive and Trustworthy Governance*. Paris: OECD Publishing. Available at: https://www.oecd.org/en/publications/a-data-driven-public-sector_09ab162c-en.html (Accessed: 25.03.2026).
17. OECD (2022). *Tax Administration 3.0 and the Digital Identification of Taxpayers*. Paris: OECD Publishing. Available at: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/tax-administration-3-0-and-the-digital-identification-of-taxpayers> (Accessed: 25.03.2026)
18. (2025). Digital transformation of accounting and analytical processes in Ukraine: Trends, challenges, and security imperatives (2020–2025). *Economics, Finance and Management Review*, no. 3, pp. 58–66. <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2025-3-58-66>
19. Yankovska K. (2025). Digital transformation of accounting and auditing based on modern information systems. *Visnyk LNUP. Seriiia "Ekonomichni nauky"*, no. 32, pp. 50–57. <https://doi.org/10.31734/economics2025.32.050>
20. Gerasymchuk N., Prodanchuk M. (2022). Accounting and analytical aspects of functioning of enterprises in the context of the introduction of an artificial intelligence system. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, no. 4, pp. 106–111. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-4/106>
21. (2025). Toward the future of accounting information systems: A bibliometric exploration. *Journal of Accounting and Auditing*, vol. 10, no. 1. <https://doi.org/10.29303/jaa.v10i1.697>
22. (2023). Analysis of trends in the implementation of digitalization in accounting (Ukrainian case). *Financial Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 1, no. 48. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.48.2023.3951>
23. Ram J. (2024). Using big data analytics (BDA) for improving decision performance in project management. *International Journal of Project Management*. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2024.102547>
24. (2025). Balancing innovation and integrity: AI in tax administration and taxpayer rights. *Humanities and Social Sciences Communications*. <https://doi.org/10.1038/s41599-025-06099-7>
25. (2024). Using big data and analytics in accounting for strategic decision-making. *Economics, Finance and Prospects*, no. 6. <https://doi.org/10.37634/efp.2024.6.20>

Дата надходження статті: 19.03.2026

Дата прийняття статті: 13.04.2026

Дата публікації статті: 22.04.2026